

Åhls hembygdsförening

Medlemsblad

God Jul

Gott Nytt år

Dec 2020 Nummer 3 Årgång 20

Meddelande från ordföranden

Kära hembygdsvänner!

Då vi nu uppmanas att hålla distans och begränsa våra sociala kontakter hoppas jag att medlemsblad 3/2020 skall ge dig en stunds avkopplande och intressant läsning sittandes t ex i en skön fåtölj med läslampan som lyser upp novembermörkret.

Bifogat är också 2021 års almanacka som är fylld av roliga och intressanta bilder från den populära och uppskattade teater- och revyverksamheten som bedrivits här i Åhl. Kanske du själv har varit aktiv i denna verksamhet och finns med på någon bild. Hoppas att ni skall tycka om den och att den kommer upp på väggen där hemma. Almanackan är väl också en bra present /julklapp.

Under året har vi som ni alla är medvetna om på grund av rådande omständigheter inte kunnat genom-

föra några publika aktiviteter. Styrelsen har haft ett fåtal möten och vi planerar för en nödvändig översyn och upprustning av våra byggnader så att vårt hembygdsarv kan leva vidare till kommande generationer. Som vi berättade i förra medlemsbladet så har intresset för vår vackra sockendräkt i olika varianter vaknat till liv och en dräktsömnads- och bandvävningskurs har hållits med 14 deltagare, vilket är mycket roligt.

Bifogat hittar du också inbetalningskort för medlemsavgiften 2021. Vi hoppas du vill fortsätta att vara medlem i Åhls hembygdsförening och stödja vår verksamhet så att vi kan fortsätta att vårda vårt stolta hembygdsarv.

Till sist tackar styrelsen i Åhls hembygdsförening för det gångna året och önskar En God Jul och Ett Gott Nytt 2021!

/Roger Arvidsson, ordf.

2021 ÅRS ALMANACKA

Tema: Teater i Insjön

Med många trevliga bilder från teaterlivet under 1900-talet.

För att göra det enkelt för dig skickar vi även i år en almanacka med detta brev.

Pris 50 kr om du vill ha den.

Du som bor i Insjön kan köpa fler på Handelsbanken eller Gundhes, för att t.ex. ge bort.

Insjöns Teater och Gamla småskolan på Vattberget

WiFi ingår!

Alla är välkomna att hyra. Corona-avstånd. Bokning tel. 070-762 4003

Årsmöte 2021

Preliminärt torsdag 18 febr. kl. 19 på Insjöns Teater eller via Internet

Se vidare information i nästa medlemsblad i början av febr. 2021

Böcker till jul

Det företagsamma Insjön, en oundgänglig historiebok om 900 företag. Endast 150 kr (+ev porto 88 kr)
Åhldräken, en detaljerad beskrivning av alla dräktdelar från topp till tå. Endast 150 kr (+ev porto 66 kr)

Kontakta någon av adresserna nedan!

Åhls hembygdsförenings medlemsblad.

Redaktör: Hans Hellström. Layout Lars Måx. Ansvarig utgivare: Roger Arvidsson

Föreningens adress: Hjultorget 1, 793 41 INSJÖN

Föreningens e-postadress: ahlshembygd@hotmail.com

Adressändring kan anmälas på någon av ovanstående adresser eller tel 070-524 01 93

Föreningens bankgiro: 725-4154

Föreningens tel: 076-949 65 20

Föreningens swishnummer: 123 379 11 67

Föreningens hemsida: www.hembygd.se/ahl

Hjälp!

Se här hur gårdesgården runt Minnesgården ser ut. Så här får det väl inte vara!
Bland våra 800 medlemmar finns säkert några som kan bygga gårdesgård. Hör av er till 076-949 65 20.

Hur Insjön har förändrats

/Hans Hellström

Det är mycket som var annorlunda i mitten av 1900-talet jämfört med idag. Jag brukar tänka på det ibland och kanske det är någon som inte var med för 70 år sedan, som skulle vara intresserad av det. Eller kanske det väcker minnen till liv hos någon av er äldre läsare. Jag har kommit på ett 40-tal olika ”företeelser”, som beskriver hur man levde i Insjön omkring 1950 jämfört med idag som jag tänker beta av i några av de följande medlemsbladen.

I det här numret blir det en titt på det som man brukar kalla för basalt behov: mat och kläder.

Mat

1950 hade man inte långt till en livsmedelsaffär i Insjön. I Holen fanns fyra att välja på: längs Faluvägen låg Mårtas i ”Jons Olles Hörn” och som enbart sålde charkuterier; kött och korvar. Konsum låg lite längre upp, där det nu är en fotoateljé. Längs Vintergatan hittade man Bröderna Bergman med ett helt litet varuhus, nu privatbostad, och i nästa hus Olle Eriksson, där det nu är Café och Bed & Breakfast. På Övre Heden fanns Berglunds på Insjövägen i korsningen med Torgvägen, nu hyreshus, och i Tunsta fanns Tunsta Handel vid Riksvägen. Utanför Insjön fanns det också livsmedelsaffärer i Äl-Kilen, Sättra, Helgbo och Solarvet.

Man gick till någon av affärerna, jag minns att än var det den ena, än den andra butiken. Det var till att ställa sig vid disken och vänta på sin tur. Expediten i vit rock, som var ägaren eller något av hans biträden, plockade från hyllan det man ville ha. Många varor skulle också styckas till lämplig storlek och vägas. Det som inte var paketerat slogs in i ett vitt omslagspapper. På en remsa som revs av från omslagspappersrullen skrevs priset ner, och när köpet var klart summerades alla priser för hand, kunden lämnade fram någon sedel, några en-kronor och några ören och man fick ett kassakvitto på beloppet och växel pengar. Kvittona skulle sparas till slutet av året, då de lämnades till affären för att man då skulle få 3% i ”återbäring”. Så var det i alla affärer på den tiden, inte bara på Konsum.

Idag har vi Ica Nära och Hemköp att välja på. Deras sortiment är dock enormt mycket större än hur det var 1950. Man kan nu t ex köpa nästan oräkneligt många olika mjölkprodukter (mjölk, grädde, fil, yoghurt, crème fraiche, gräddfil, ost etc med olika fetthalter och fabrikat). Vi får hoppas på att alla kunder är lyckligare med detta än som det var förr när det fanns bara fet-

mjölk, skummjölk och grädde. Allt mättes upp i kundens mjölkkruka i den separata mjölkbutiken. Osten var i allmänhet Herrgårds.

Berglunds mjölkaffär

Kläder

Som pojke eller karl kunde man 1950 kanske hitta något att sätta på sig hos Stilkkläder, som låg i det hus på Insjövägen, där man nu bl a kan få sina stränginstrumet reparerade. Kvinnorna fick söka upp Bröderna Bergman eller Maria Bergman på Vintergatan för att ekipera sig. Urvalet var inte särskilt stort, så ofta blev det i stället till att sätta sig på tåget till Borlänge. Där fanns, som den som kom från ”landet” uppfattade det, jättestora klädaffärer, t.ex. Gerhard Söderberg och Noréns. (Att det fanns affärer med kläder också i Leksands Noret upptäckte jag först långt senare!)

Det var inte heller ovanligt att gå till en skraddare, t.ex. Sven Danielsson, som satt uppflugen på sitt bord med sax, nål och tråd. Han tog mått och ibland stack han nålar ända in på skinnet. Efter någon dag var det dags att prova det nya plagget, som efter lite justering blev användbart. Tyget kunde vara från mors avlagda kjol! Jag minns också att det på övervåningen i Kommunhuset fanns en systuga, dit husmödrarna kunde gå och få hjälp med att sy.

Hur ser det ut på klädfonten idag i Insjön? På Hjultorget kan både dam och herre hitta alla möjliga moderiktiga kläder, men det är också många som går till Hemköp och hämtar ett paket som man beställt från något e-handelsföretag. När man kommer hem och provar plagget upptäcks att det inte alls var vad man tänkt sig, så det bär av iväg till Hemköp igen för att returnera det hela! I framtiden är det kanske bara så det ska gå till.

Information från dräktkommittén november 2020

/Britt-Marie Andersson

I höst har vi efter uppehåll i våras p g a Coronan träffats igen i en **sy- och bandvävningsgrupp** och med Stina Kallin och Ingrid Knuters som ledare. Ingrid beskriver här vad som gjorts:

*****

Kurs i sömnad av delar till Åhl-dräkten samt bandvävning

/Ingrid Knuters

”Ett glatt gäng på 14 personer har sytt olika delar till Åhl-dräkten samt vävt band. Vi har träffats 3 gånger á 5 timmar. Kursen är ett samarbete mellan Åhls hembygdsförening och Studieförbundet Mitt. Som kurslokal har vi använt oss av Insjöns Teater. Det har sytts överdelar till kvinnodräkten och en mansskjorta. Ett livstycke till vardagsdräkten har framställts. Några personer har sytt svarttröjor. En kvinna och en man har börjat sy en hel dräkt. Att väva band har också provats på.

En 1850-tals långrock till mansdräkten har framkommit och snittet är i identiskt med tröjorna som kvinnorna bär. Vi håller nu på att ta fram ett mönster till den. Första toilen i bomullstyng är uppsydd. Så småningom kommer det att sys en

kopia.

Behöver du något mönster för att kunna sy delar till din dräkt, så finns det mönster att låna av Dräktfonden i Åhls församling. Tag då kontakt med Kristina Hollsten 514 05 78) eller

Stefan Rolands syr en skjorta efter farfar Harrys skjorta

Elisabeth Långbergs (073-564 96 65).

Tygerna som vi har använt kommer från AB Josef Wilund i Bäsna, tel 0243-25 51 10. De har både linne- och ylletyger av god kvalitet. Handvävda tyger till livstycken och förkläden är dessvärre svåra att anskaffa nu för tiden. Men i mina gömmor har jag som kursledare kunnat bidra med både livstyckestyng och förklädestyng.

På Facebook finns gruppen ”Åhl-dräkten” (nu ca 140 medlemmar) där man bl.a. kan annonsera om tyger och dräktdelar och lägga in bilder. Carina Jones håller i facebookgruppen för att köpa och sälja dräkter och dräktdelar. Gå in på Facebook>Grupper>Åhl-dräkten”

*****

Många i gruppen vill fortsätta men nu har vi beslutat om uppehåll till efter jul och får då ta ett nytt beslut om fortsättning när vi har koll på coronaläget.

Om någon av er läsare vill komma med och väva band eller sy så ring mig och anmäl er.

Tel. Britt-Marie 0247-15 195

Press-stopp: Ett mönster till den stickade Åhl-mössan har tagits fram av Stina. Finns på Insjöns Väveri, även garn.

Fortsättning på långrockshistorien del 3

/Britt-Marie Andersson

I förra medlemsbladet berättade vi att vi hade fått fram två långrockar. Efterforskningarna efter Helmer Bergmans rock visade att Mats Bortas är ägare till två, och vid dräktkommitténs första höstmöte fanns alla de fyra rockarna på plats. Alla

är av 50-talsmodell.

I dräktkommittén ville flera få fram mönster till en äldre modell och det visade sig att Roger Arvidsson ägde en sådan och Iréne Lindgren har börjat sy en.

Kjolsäckar

/Hanna Nygren, Illustratör från Älvdalen

I våras var jag på besök hos Åhls hembygdsförening för att studera den vackra Åhl-dräkten. Jag arbetar med att ta fram tygväskor med motiv från alla daladräkternas

vackra kjolsäckar. Nu har min Åhl-design äntligen blivit klar och jag vill tacka Hembygdsföreningen så mycket för hjälpen!

Åhlväskan och väskor från ytterligare 28 orter finns att se på min hemsida, moonstonecreative.se, för den nyfikne!

Tegelbruk i Åhl – en fortsättning

/Stenåke Petersson

Föreningens medlemsblad nr 2/2020 innehöll en artikel om ”grusgröppler och tegelbruk” i Sätra. Jag blev efter den raskt upplyst om att det minnsann funnits ett tegelbruk även på andra sidan av Knippboberget, på Nedre Hedens mark, ett par hundra meter från f.d. Lindbergs, (nu Fasténs). Båda tegelbruken finns dokumenterade på skifteskartorna från ca 1820. Det som hör till Nedre Heden finns också med på Riksantikvarieämbetets Fornsök:

<https://app.raa.se/open/fornsok/lamning/2bef2a17-14ad-476c-b969-736f81445e98>

Det rapporterades in 1986 av Hilding Kristoffersson och Stig Björs. Beskrivningen i Fornsök berättar om vad man 1986 kunde se på marken av rester från tegeltillverkningen. Någon mer information om historien bakom och om ägare och tillverkning och hur länge den pågick har inte gått att hitta. I dag är det svårt att se spåren av den här verksamheten. Skogen växer upp och naturen tar tillbaka vad människan en gång skapat.

Jag tog mig för att snabbläsa Martin Bortas sammanställning av Åls sockenstämmo- och kyrkorådsprotokoll från 1729 till 1862. Tanken var att försöka hitta beställningar av tegel till kyrkan från de lokala bruken. När det gäller bruket i Sätra finns muntliga uppgifter om att sådana skulle ha förekommit. Dessvärre är ingen sådan beställning nämnd. En beställning av tegel från Nittsjö för ett reparationsarbete är den enda synliga tegelbeställningen i protokollen! Det finns dock en protokollsanteckning från 1841 om att klockaren Jan Andersson beviljats ekonomisk ersättning för brandskada i tegelbruken. Jan var en av socknens och kyrkans trägna arbetare; klockare, kyrkvård och nämndeman under lång tid i mitten av 1800-talet. Han var född 1804 och son till Lustbo Anders Matsson på Övre Heden. Han gifte sig till en Gärds/Gjärs/Gjåls-gård (namnet skrivs olika vid skilda tider) på Nedre Heden då han äktade Gärds Olof Olssons dotter Brita. En kontroll mot skifteskartorna visar att det är på marker som 1820 tillhörde Gärds-gården som tegelbruken var beläget. I hembygdsföreningens bildarkiv på Facebook dök i juli upp en bild på

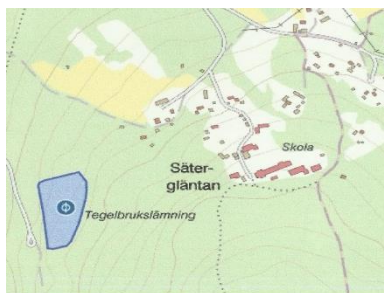
Björs Johan Olsson (utlagd av Sonja Lundin) med uppgiften om att Björs Johan startade tegelbruken i Hälgånäs 1888. I Hans Hellströms bok ”Det företagsamma Insjön” finns inte den uppgiften med. Där står endast Jons Erik Andersson som grundare. Det är naturligtvis inte uteslutet utan snarare i hög grad troligt att det var flera inblandade i starten av tegelbruken i Hälgånäs; det var ett tämligen stort projekt.

En koll på Björs Johans familjesituation visar att han var gift med Gärds Karin Andersdotter. Hon var dotter till Gärds Anders Persson, en kusin till Gärds Brita Olsdotter som klockaren Jan Andersson var gift med. Kanske var tegelbruken på Nedre Heden en angelägenhet för flera i Gärds-släkten. Det var en generation och 40 års åldersskillnad mellan klockaren Jan Andersson och Björs Johan Olsson. Den senare hade hunnit bli 27 år innan Jan Andersson lämnade detta jordiska.

Jag håller det inte för otroligt att han kan ha hunnit med att lära sig konsten att göra tegel på det lilla tegelbruken på Knippbobergets sluttning och att han kommit till insikt om att tillgången på lera var mycket begränsad där uppe på bergssidan. Kanske slog han sig samman med Jons Erik och drog igång en ny och större verksamhet vid Hälgånäs. Där fanns betydligt rikare tillgång på lera, den viktigaste råvaran vid tegeltillverkning. Läget vid ån i Hälgånäs erbjöd också enklare leveransvägar via ån, Insjön, älven och Siljan, något som kom att bli en viktig konkurrensfördel.

Tegelbruken i Hälgånäs blev hur som helst en lyckad satsning som pågick i 80 år och gav jobb åt många människor genom åren, under skiftande ägare och organisationsformer. Om detta finns mycket att läsa i boken ”Det företagsamma Insjön” och också i den lilla skriften ”Bäck Daniel – en dunderkarl” av Per Johannes.

Som alltid gäller: Om någon sitter inne med kompletterande uppgifter – hör av er till Hans Hellström eller Stenåke Petersson 070-420 13 19 eller stenake@asonpson.net

Karta från Riksantikvarieämbetet